

Міністерство освіти і науки України
Національна академія педагогічних наук України
Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет корекційної та соціальної педагогіки і психології
Кафедра загальної та практичної психології
Спільна наукова лабораторія психології навчання Кам'янець-Подільського
національного університету імені Івана Огієнка та
Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України
Кафедра соціальної педагогіки Інституту педагогіки
Жешівського університету (м. Жешів, Республіка Польща)
Академія імені Яна Длугоша в Ченстохові
(м. Ченстохова, Республіка Польща)
Кафедра психології Брестського державного університету
імені О.С.Пушкіна (м. Брест, Республіка Білорусь)
Педагогічний факультет Католицького університету
(м. Ружомберок, Словаччина)
Навчальний Комплекс у Копитовій Підкарпатського виховання
(м. Копитова, Республіка Польща)
Кафедра психології, Білоруський державний університет
(м. Мінськ, Республіка Білорусь)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЇ ОСОБИСТОСТІ ТА МІЖОСОБИСТІСНИХ ВЗАЄМИН

МАТЕРІАЛИ ІХ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ

23 квітня 2017 року

Кам'янець-Подільський–Київ–Жешів–Ченстохова–Брест–
Ружомберок–Копитова–Мінськ, 2017

УДК 159.923(061)
ББК 88.37я43
А 43

Рецензенти:
І.О. Фурманов

доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології, Білоруський державний університет, Республіка Білорусь

Ж.П. Вірна

доктор психологічних наук, професор, декан факультету психології, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна

Аркадіуш Мажец

професор, доктор габілітований, Академія імені Яна Длугоша в Ченстохові, Республіка Польща

Редакційна колегія:

С.Д. Максименко, дійсний член НАН України, доктор психологічних наук, професор (головний редактор); Беата Анна Земба, доктор гуманітарних наук, ад'юкт, Жешівський університет (Республіка Польща); Беата Балоґова, професор, доктор габілітований, Пряшівський університет (Словацька Республіка); Радослав Маліковський, доктор гуманітарних наук, Жешівський університет (Республіка Польща); О.І. Медведська, кандидат психологічних наук, доцент, Брестський державний університет імені О.С. Пушкіна (Республіка Білорусь); Л.А. Онуфрієва, кандидат психологічних наук, доцент (відповідальний редактор); Марек Паллох, професор надзвичайний, доктор габілітований гуманітарних наук, Жешівський університет (Республіка Польща); В.І. Сніжак, кандидат психологічних наук, доцент, Л.І. Рудзевич, кандидат психологічних наук, доцент; Н.С. Славіна, кандидат психологічних наук, доцент; О.В. Гудима, кандидат психологічних наук, доцент; О.А. Чеканська, кандидат психологічних наук, старший викладач (відповідальний секретар).

*Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
(протокол № 4 від 4 квітня 2017 р.)*

А 43 Актуальні проблеми психології особистості та міжособистісних взаємин, 23 квітня 2017 р.: Матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції / За ред. С.Д. Максименка, Л.А. Онуфрієвої. – Кам'янець-Подільський : Мелобори-2006, 2017. – 242 с. – Укр., рос., польсь., англ.

ISBN 978-617-681-139-8

У матеріалах ІХ Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми психології особистості та міжособистісних взаємин» окреслено найбільш актуальні проблеми сучасної психології, представлено широкий спектр наукових розробок вітчизняних і зарубіжних дослідників у галузі психології; здійснено аналіз проблем, умов і труднощів психічного розвитку, вікових та індивідуальних особливостей становлення особистості й психології навчання. Матеріали учасників конференції адресуються професійним психологам, докторантам і аспірантам, усім тим, хто цікавиться сучасним станом розвитку психологічної науки.
Матеріали опубліковано в авторській редакції.

ISBN 978-617-681-139-8

УДК 159.923(061)
ББК 88.37я43

© Інститут психології імені Г.С. Костюка НАН України, 2017
© Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2017

ЗМІСТ

**ПСИХОЛОГІЧНІ ПІДВАЛИНИ АТРИБУТИВНИХ ОЗНАК
ОСОБИСТОСТІ: ФУНКЦІЇ, РОЗВИТОК, ЗДІЙСНЕННЯ**

Максименко С.Д.	До історії виникнення методу формуючого експерименту.....	8
Малихіна О.А.	Психологічні напрями формування самоповаги в студентському віці.....	11
Moshtak O.V.	The correlation between the concepts «emotion» and «evaluation».....	15
Северин А.В.	Особенности восприятия предметов вариативной формы современными подростками.....	17
Сопівник А.Я.	Взаємозв'язок біологічних та психологічних характеристик особистості: гендерний аспект.....	19
Токарська О.В.	Психологічні особливості розвитку обдарованих дітей дошкільного віку в умовах сім'ї.....	22

**ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ТА
ПСИХОКОРЕКЦІЇ ОСОБИСТОСТІ**

Дідик Н.М.	Психологічна реабілітація сім'ї, яка опинилася у складних життєвих обставинах.....	25
Луковець В.А.	Соціально-психологічні умови виникнення і перебігу суїцидальної поведінки в підлітків.....	28
Макаренко Н. М.	Особенности психологической реабилитации подростков з окупованих територій.....	32
Максименко К.С.	Психопатические паттерны поведения на ранних этапах в процессе индивидуального развития.....	35
Манілов І.Ф.	Конфронтаційна сугестія у психотерапії невротичних розладів.....	38
Хуртенко О.В.	Проблеми соціально-психологічної реабілітації учасників бойових дій.....	42

ПСИХОЛОГІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ

Olak Antoni,	Spolecznosc romska w polsce – stygmatyzacja	46
Olak Karolina	spoleczna.....	

**ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В ПСИХОЛОГІЇ
ОСОБИСТОСТІ**

Гапоненко Л.О.	Емпіричне дослідження вибору рольової поведінки студента-психолога.....	48
Гуменюк Г.В.	Дослідження інтенційності професійного самоздійснення українських учених.....	51

Onufriieva L.A.	The psychological principles of the professional education of future socioeconomic specialists' personality	159
Ренке С.О.	Формування у студентів професійного образу «Я»	163
Сендега С.О.	Особливості формування соціально-психологічної компетентності керівника.....	167
Стусь А. О.	Психологічні особливості фрустрованості особистості дорослого віку в професійному колективі.....	170
Чуловський В.Е.	Механізми психологічного захисту в умовах внутрішньоособистісного конфлікту.....	173

ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ СТАНОВЛЕННЯ ЦІННОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ

Папчук Н.П.	Становлення особистісних цінностей у структурі особистості майбутнього фахівця	177
-------------	--	-----

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Kosoń Jarosław	Problemu niepełnosprawności obywateli kluczem Bezpiecznego bytu przyszłych pokoleń	180
Kot Krzysztof	Odpowiedzialność mediów społecznościowych.....	182
Olak Antoni, Krauz Antoni	Istota logistyki – wprowadzenie do zagadnienia	183
Гудима О.В.	Самооцінка як чинник становлення моральної поведінки молодших школярів.....	185
Желтова М. О.	Обґрунтування вибору методичного інструментарію дослідження розвитку творчого потенціалу техника-технолога харчової галузі.....	188
Жураковський В.В.	Конфлікти у молодій сім'ї та заходи щодо їх конструктивного вирішення.....	191
Рудзевич І.Л.	Проблема соціалізації особистості у зарубіжних дослідженнях	194
Семенюк Б.І.	Роль трудової активності у формуванні особистості молодшого школяра	197
Ситнік Т.В.	Особливості і закономірності міжособистісних стосунків у групах молодших підлітків.....	200
Твердохліб Л.С.	Мотивація як фактор успіху навчальної діяльності молодших школярів.....	203

ПСИХОЛОГІЯ ЛЮДИНИ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ СИТУАЦІЯХ

Дяченко Х.Д.	Психологічна готовність студентів до конструктивної поведінки в екстремальних ситуаціях.....	206
--------------	--	-----

ДУХОВНИЙ СВІТ ОСОБИСТОСТІ

Окулич Н.А.	К проблеме развития саморегуляции учащихся как предпосылке духовности личности.....	209
Олейник Н.О.	Емоційна складова переживання самотності.....	213
Шипко М.В.	Дослідження моральних цінностей студентської молоді.....	216

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СПЕЦІАЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Вержиковська О.М.	Психодіагностична діяльність як першочерговий компонент психолого-педагогічної підготовки дошкільників з розумовою відсталістю до навчання у школі.....	220
Грикун А.С.	Особливості гендерної ідентичності в підлітків з розумовою відсталістю.....	223
Костецька В.А.	Психологічні особливості прояву тривожності у дітей з розладами аутичного спектру.....	225
Макарчук Н.О.	Концептуальні засади психології особистісної саморегуляції підлітків з ментальними порушеннями розвитку.....	228
Сімко А.В., Сімко Р.Т.	Особливості діагностики і корекції психомоторики дітей з інтелектуальними порушеннями 5-7 років.....	232
Сшивак В.І.	Затримка психічного розвитку та причини її виникнення.....	235

СЕКЦІЯ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СПЕЦІАЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Н.О.Макарчук

доктор психологічних наук, професор кафедри загальної, вікової та педагогічної психології, Київського університету імені Бориса Грінченка, м. Київ, Україна.

makarchuk.n.o@gmail.com

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ПСИХОЛОГІЇ ОСОБИСТІСНОЇ САМОРЕГУЛЯЦІЇ ПІДЛІТКІВ З МЕНТАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ РОЗВИТКУ

Перед сучасною психологією постає важливе для її теорії та практики завдання – ефективно виявлення специфіки функціонування особистості з нетиповим розвитком. Це вимагає розроблення, оптимізації технологій діагностики, прогнозування та психологічної допомоги кожній такій особистості на певному віковому етапі її життєдіяльності. Співвідношення механізмів психофізичного розвитку, їх функціонування під впливом дефекту та формування на цьому фоні саморегуляції виявляється складною науковою проблемою, вирішення якої вимагає інтеграції наукових підходів та стратегій, що мають різне прикладне значення. У цьому контексті проблеми психічного розвитку, розвитку свідомості та самосвідомості й діяльності є взаємообумовленими в одному феномені особистісної саморегуляції.

Ігнорування факту саморегуляції особистості, яка, з одного боку, є заданою самим нетиповим розвитком (без саморегуляції дитина не вижила б), з іншого – саме вона (саморегуляція) виступає як причиною, так і наслідком соціальної адаптації людини, починаючи з раннього віку і протягом усього її життя. Ці проблеми ще не виступали як провідні в системі сучасних досліджень психології підлітка з ментальними порушеннями розвитку. Традиційно саморегуляцію в спеціальній психології розглядається здебільшого в межах психології навчання та в дослідженнях функціональності емоційної та волевої сфер особистості з незворотніми порушеннями психічного розвитку. Встановлено і той факт, що розвиток і

функціонування емоційних і вольових процесів підлітків із ментальними порушеннями характеризується недорозвиненістю вищих духовних почуттів – таких, як: совість, почуття обов'язку, відповідальність, самовідданість. Воля таких підлітків, здебільшого, обумовлена незрілістю їхньої особистості та недорозвиненням духовних потреб, що детермінує своєрідність функціонування їхньої саморегуляції, але не вичерпує її можливостей для забезпечення відносно повноцінного функціонування таких підлітків у системі суспільних взаємодій. Підтвердженням цього є загальновизнане положення методології психологічної науки про те, що особистість не є штучним утворенням, а охоплює єдність поведінки, яка визначається ознакою володіння та виражається у формуванні властивості володіти власними психічними процесами й поведінкою (Л. Виготський). Водночас, невирішеним є питання співвідношення ролі специфіки ментальних порушень та ролі заданої здатності до саморегуляції в формуванні та функціонуванні саморегуляції особистості загалом. Через те, що факт формування саморегуляції особистості є беззаперечним, нерозв'язаною лишається лише проблема виявлення характеру та траєкторії її формування під впливом незворотного порушення розвитку та психічної діяльності. Досі лишається невирішеною проблема формування суб'єкта, функціональність якого забезпечується компенсаторними зонами розвитку при його ментальних порушеннях.

Не виступав предметом окремих досліджень й пошук альтернативних шляхів вирішення спектру проблем, що призводять до порушень функціонування особистості з такими порушеннями в суспільстві та іноді навіть й до ізоляції таких людей. До таких проблем належить специфіка подолання підліткової кризи, гендерний розвиток та його протікання в підлітковому віці, проблеми статево-рольових стосунків та їх наслідків, які детермінують психічну травматизацію (за фіксованими показниками психофізіологічного функціонування) та «напівдорослих» (за претензіями самих підлітків на автономію та аутентичність). Ці проблеми особливо

гостро постають перед підлітком з порушеннями розумового розвитку, так як внутрішніх ресурсів до їх самостійного вирішення у нього обмаль, а подекуди вони практично відсутні. Саме цим проблемам та виявленню технологій їх вирішення в межах підліткового віку належить основна увага в дослідженні саморегуляції особистості підлітків з ментальними порушеннями розвитку.

Концептуальні основи психології особистісної саморегуляції при ментальних порушеннях розвитку ґрунтуються на загальних закономірностях психічного розвитку та під впливом патопсихологічних параметрів психічного дизонтогенезу як-от: функціональна локалізація порушення, часові межі, взаємодія між первинним і вторинним дефектом, порушення міжфункціональних взаємодій у процесі аномального системогенезу. Співвідношенні закономірностей психічного розвитку та параметрів психічного дизонтогенезу; варіативність становлення особистості з порушенням розумового розвитку, операціональність, комплементарність діяльності психіки та свідомості. механізми особистісної саморегуляції підкорюються ряду системних закономірностей розвитку людини у філогенетичному, онтогенетичному та антропогенетичному вимірах, що обумовлюють зміст і характер психічної діяльності, свідомості та самосвідомості, організації функціонування соціальних систем.

Зміст варіативності при незворотному порушенні розвитку конкретизується в твердженні про те, що особистість із ментальними порушеннями є еволюційною системою, що є варіативною та має тенденції до самозбереження й природно задану здатність до еволюційного розвитку, адаптації, мінливості та прогресування, відповідно до психофізичних можливостей і змін оточуючого середовища. Найбільш значущою у вирішенні проблеми особистісної саморегуляції та її психологічних закономірностей, що безпосередньо формуються в умовах психічного дизонтогенезу, є встановлення специфіки операціональності та комплементарності діяльності психіки та свідомості у її змісті.

Операціональність визначається тенденціями психічного розвитку підлітка до формування пізнавальних процесів (сприймання, уваги, пам'яті, мислення та мовлення) та здатності використання їх як регулятивних функцій і операції переносу алгоритму діяльності. Комплементарність психічної діяльності та свідомості конкретизується в проблемах формування суб'єкта, рефлексивних здібностей та рефлексії, що функціонально представлена в рефлексивно-регуляторних механізмах особистісної саморегуляції як системної інтегративної діяльності психіки та свідомості підлітка. Виявлення специфіки функціонування особистісної саморегуляції як гностичної (операціональність) та рефлексивно-регулятивної (комплементарність) складової психічної діяльності є актуальним як для онтогенетичного типового розвитку підлітка, так і для розвитку підлітка під впливом психічного дизонтогенезу. Операціональність саморегуляції особистості забезпечується функціонуванням мислення та мовлення підлітка, якісною одиницею виявлення якого є стан сформованості в системі психічної діяльності операції переносу алгоритму діяльності, та здатністю підлітка до встановлення та визначення їх (понять) змістового значення, застосування як регуляторних компонентів власної поведінки. Комплементарність діяльності психіки та свідомості, що змістовно визначається твердженням про рефлексивно-регулятивну діяльність особистості як результату інтеграції діяльності психіки та свідомості, безпосередньо представлена суб'єктивністю особистості.

Констатація специфіки сформованості особистісної саморегуляції виступає основою для здійснення ефективних заходів щодо підвищення ефективності та адекватності її функціонування, беручи до ваги той факт, що основними формами її виявлення є комунікативна діяльність і поведінка. Крізь призму операціональності та комплементарності, особистісна саморегуляція – це «штучне утворення», що відповідно до генетичної природи формування мислення та мовлення задане психікою, свідомістю та діяльністю, фізичними та психічними функціями, яке вибудовується лише

через контекст соціальної активності особистості й особливостей динаміки її психосоціального розвитку в онтогенезі. Наявність функціонування довільності та усвідомленості мисленнєвої діяльності підлітків, її мовленнєве опосередкування та представлення в структурі їхньої психічної діяльності складає сутність операції переносу засвоєного алгоритму діяльності й визначає зміст операціонального компоненту їхньої особистісної саморегуляції.

Розв'язання проблеми особистісної саморегуляції, констатація, обґрунтування та реалізація її концептуальних основ в системних наукових дослідженнях; визначення методологічного підґрунтя у розробленні прикладних технологій її формування у навчально-виховному процесі спеціальних навчальних закладів, навчально-реабілітаційних центрів з урахуванням позицій представленої концепції психології особистісної саморегуляції при ментальних порушеннях розвитку – сприятиме розширенню можливостей та засобів пізнання не тільки такої особистості, але й її ефективній соціальній інтеграції та формуванні суспільної позиції у розумінні та прийнятті своєрідної специфіки функціонування такої особистості.

Список використаних джерел

1. Макарчук Н.О. Теоретико-методологічні основи дослідження особистісної саморегуляції підлітків з порушеннями розумового розвитку / Н.О. Макарчук // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» – Додаток 4 до Вип. 31, Том I (9): Тематичний випуск «Міжнародні Челпанівські психолого-педагогічні читання». – К.: Гнозис, 2014. – 476 с.
2. Makarchuk N.A. The specificity of attention functioning as psychic means of personal self-regulation in adolescents with intellectual disabilities / N.A. Makarchuk // International scientific-practical conference «Innovations in science, technology and the integration of knowledge». – London: Berforts Information Press Ltd, 2014. – P. 177-190

Макарчук Наталія Олексіївна, доктор психологічних наук, професор

кафедри загальної, вікової та педагогічної психології, Київського університету
імені Бориса Грінченка, м. Київ, Україна.

Телефон, електронна адреса.

К.т. 067-2835223

makarchuk.n.o@gmail.com